

Atanazaryň aýaly / hekaýa

Category: Hekaýalar, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 23 января, 2025

Atanazaryň aýaly / hekaýa ATANAZARYŇ AÝALY

Ýigrimi baş ýaşly ogly eňek atyp, gidip barýan kempir hassanyň daşyna egele bolup oturan hossalrarynyň arasynda gündiz Hudaýa nalyş edenmiş: "Gurbanyň boldugym, gudraty güýçli, görjegimi görüp, eşitjegimi eşitdim, nadyl bolmaýyn, alsaň, meniň janymy al, balama degme!"

Ýarygije beýleki jaýa geçip, kellesini ýere yryklan kempiriň başujunda betnyşan Ezraýyl dikilipdir... – "Garry, men-ä gelendirin." – "Kim siz?" diýip, kempir allaniçigsi bolupdur. – "Bu men, Ezraýyl..." Jany bokurdagyna gelip, huşy başyndan uçan kempir şonda beýleki jaýa ümlänmiş: – "Hassa o tamda..."

Täcjemal eje bu tysaly ilkinji gezek eşidende (bu kän ýyl ozal bolupdy): "Toba, toba! – diýip, ýakasyny towlapdy. – Gulak eşidenini göz görmesin, göz göreni başa gelmesin! – yzyndanam, oturyp, şol ygrarsyz kempire gargapdy: – Süýdi ýanan! Öz janyny balasyndan ileri tutjagam bar eken-ow bu dünýede?! Toba, toba, diýmäýin diýsem, ýigrim baş ýaşly ogluňdan yza galyp, nämesine guwanjak bu ýagty ýalançyň? Nämə iş bitirjek? Daş edewersin... – Şol wagt tysaldaky kempir onuň göwnüne albassy bolup görnüpdi. – Albassydyr ol lebzini ýuwdan, albassy bolmasa, beýtmezdi! Ynsanda beýtjegi ýokdur."

Wazzyldaşyp, ütmän iýip gelýän siňeklerden elini kesewiläp süýjüli gapyrjagy gorap oturşyna, Täcjemal eje bu tysaly ýaňadandan hakydasında aýlady, albassy-kempiriň sypatyny göz öňüne getirjek boldy... Gülleri galdagysyp, ygyldaşyp duran köneje gülli keçäni dyrmalap, birsalyň böwrüni diňledi, oýurgandy. Ýylyň agramly bölegi kölegesine keçe atynyp oturýan nawy bir gujak eriginin ýapraklaryna, guş bazaryna dönen şahalaryna göz aýlady. Soňra öz ellerini synlady, aýasy bilen maňlaýyny, ýüzüni sypalady. Gök çüýše asman, ýaşyl baglar, guşlaryň saýrak dilde waspyny ýetirýän bu ýagty dünýesi gözlerine ozalklylardan has yssy göründi. Gussaly gözlerinden

sowançaýly käseline bir damja şor gözýaş damanda, ol uludan demini aldy: älhepus, bu dünýäniň süýjüdigini! Nämüçin ol muny ozallar beýle ýiti duýmadyka? Nämüçin üns bermedikä?

Täçjemal eje bu dünýäni alagedin taşlap gidiberesiniň gelmeýändigini szyp, ýene töweregine teşne nazar aylady. Şonda tysaldaky albassy-kempiřiň sypaty ynsana ýakyn-ýakyn geliberdi... "Toba, toba edýän! – diýip, ol ýene-de birwagtkysy dek ýakasyny towlady. Ýone bu gezek onuň saly gowşakdy, hyjuwy pesdi, kellesine gelýän pikirler-de öňkülerden tapawutlydy: "Wah, "Bir gözümde juwazyň oky aýlanyp dursa-da, beýleki gözüm bilen ýagty jahany görsem bolýar" diýilmänmi näme – diýip, Täçjemal eje hamsygdy.

Bäbeneginden boýrap çykyp, ýygyrt atan ýaňaklarynda sowan gözýaşlaryny eliniň arkasy bilen dözümlü syldy. Gahar-gazabyny irginsizlik bilen süýjä hüjüm edýän gara siňeklerden çykarjak bolup, elini batly aylady. Onuň bilenem oňman, mellegiň aňry çetinde gümürdenip ýören adamsyna gygyrdy:

– Gel-uu, geljek bolsaň indi! Gel-ää, irikgä etdiň, garaşdyryp! Iýdi bi siňekler... Küş, artyp galmyşlar! Gel, ahyry! Ikindi bilen agşamyň arasynda kökünü köwläp tükedesiň ýok şo artyp galmyş çayryň!

Atanazar aga bir gobsunjak ýaly etdi-de, ýene aşak çökdi. Täçjemal eje çayyň üstünü açdy, özüne bir käse guýundi, soň ýene basyrdy. Käsäniň gyrasyny elläp, agyr pikire batdy...

Öyde, içki jaýda onuň oba-gara gidende göterýän gara gaýış sebedi eplenip ýatyrdy. Onuň içindäki köyük surat Täçjemal ejäniň böwründe kän günden bări sanjydy.

Adamyň gapyrgalaryna çenli aýdyň görkezip duran düşnüsiz suraty ol ilki gezek iki köçe beýlelerinde ýasaýan, geçen ýyl Aşgabatda lukmanlygy gutaryp gelen Tokganyň oglы Kakamyradyn elinde görüpdi. Kakamyrat gara köyük suraty elinde terslin-öňlyn öwrüp durşuna, garrynyň ýüzüne garap, oslanmadyk zady aýtdy:

– Täçjemal ene, öýkeniňizde gara bar!
– O nähili gara? – diýip, kempir zatdan bihabar sorady. – Nähili kesel bolýar, oglum ol? Araky sowuklamadan soň, hiç özumi alyp bilemok, işdämem yok meň, şähdim açylanok.

Şondanmyka o gara diýyäniň?

Kakamyrat garrynyň ýakasyndan içýan oklan ýaly etdi:

– Tersine bolaýmasa, Täçjemal ene: işdäňiziň ýoklugy şol garadan bolaýmasa... Gowy kesel-ä däl... Ho-ol, Ballynyň enesi ýadyňyzdamy, ana, şonuňky ýalyrak...

Täçjemal eje edil ýöne lak bolaýdy... Gepden-sözden galdy duruberdi. O nä Ballyň enesniň nämeden ölenini bilenokmy? Dübünmeden öldi o bende.

Şodur-da – sudur, Täçjemal ejäniň bu dünýäden göwni geçeňkirledi, ýasaýşa yhlasy azaldy. Ile syryny açmasa-da, şol günden soň özünü "güni sanalgy" hassa, "bir aýagyny göre sokup oturan" adam hasaplady. Indi onuň küyi-köçesi bu dünýäden ýagdan gyl sogrulan ýaly bolup, imisala gitmekdi. Ýone bu gün ol gaýtadan syrkawhana baryp, şol mährewsiz suraty alyp gaýtdy. Bermejegem bolsalar, diläp-tirkäp, yrdy: «Oglumyňka gitjek, gelseň, reňniliň suratyny getirgin diýdi. Ertmesem, özi gaýtmaly bor. Obalarynda eli yeňil lukman barmış, şoňa-da bir görkezäýsem diýyän».

– Bolmaz, garry – diýip, ilki oňa garşy çykdylar, – biziň öz ispisalistlemmez bar.

– Düşünýän – diýip, Täçjemal eje-de özuniňkini tutdy. – Meniňki ýone bir jan durmazlyk. Jany bokurdagyna gelende, adam pahyryňky, akyp barýanyň sypaldan ýapşyşy ýalydyr-da nä. Bırkı günden getirip, yzyna tabsyraryn, alada etmäň, ýitirmen. Şondan soň, iki tarapyny deňlän garry bilen kejeleşip durman, bir kagyza gol çekdirdiler-de, ol hüýt gara suraty bukja salyp, eline berdiler. Indi ol bukja, hamana ölüm habary däl ýaly, içki jaýda, gaýyış sebetde sessiz-üýnsüz ýatyr.

Gün ikindine sanyp, aşaklap, mellegiň aýak ujundaky igde agajynyň şahalaryna ilişdi. Ol edil gyzgyn tamdyrdan çykan nan ýaly gyzaryp, tegelenip durdy. Gün bilen aralykda eglip,çaýyr köwläp oturan adamsynyň üstüne gyzyl şöhle düşende, ol gyzyl ot bolup tutaşdy. Bu görünüşden garrynyň gözleri ýaşardı. Onuň gojasy, hemişekisi ýaly, irmän-arman, pomidor-hyýarly atyzda gümürdenip ýördi. "Şunuň şeýdip, gydyrdanyp ýörenine şükür – diýip, kempir içini geplet-di. – Iňir-iňir edip otursa, näderdim, ýeri?"

– Aýu-uu! Gel-ä, indi geljek bolsaň! Buz boldy çáýyň!
Täçjemal eje ýene oýa çümdi, ýene-de öz içki gaýgysyna dolandy: “Ýer ýuwutmyş, okaý senem iliň okaýanyny, gireňde nä pul bilen? Iliň öwrenini öwrenme diyýän bamy saňa? Gatnaber, ýykyl senem okuwyň ugruna, kellejigi kesilen. Wah, ädimi ýakdy oturyberdi-dä, ölümimi öňünden buşlap. «Hassa erbet habary aýtmaň» diýip, sarganokmyka mugallymlary bulara öňürti, okap ýörkäler? Burnuň gursun, susagyň sapy ýaly edip, ýer çekmiş! Baryp, ite diýmezimi diýip gaýdaýsammykam ýa ejesiniň gözüniň alnynda? Içim-ä sowardy. Indikisine berk bolsun-la, ýer çekmiş. Yogsam, onuň ulturatjak adamsy kändir».

El-ýüzüni ýuwup gelen Atanazar aga keçäniň bir çetinde çökdi.

– Guý, hany, bir käse!

Täçjemal eje oňa çáýly käsäni uzatdy. Adamsynyň ak sakgalyny gara ýanyk çekgelerini, synlady. «Ýeri, indi munuň haly neneň-niçik bor? – onuň gepsiz-üýnsüz ärine haýpy geldi. – Bu bir edenli, alyp-ýolup barýan haýranam-a däl ýene biri ýaly. Garaja kösem bor galanja ýaşy. Yetim çaga ýaly boýny buruk bor tä ölinçä...”

Çaga diýende, onuň öz çagalary ýadyna düşdi: iki gyz, bir ogul, hersi bir obada. Gyz – kişi maşgalasy diýseň, oglan näme gerek? Olam «okady-dokady-da», çet obalaryň birinde ornaşdy galyberdi, nämemiş, okuwyny gutaransoň, şo taýyk ýörite işe iberilenmiş.

Indem, ynha, kemal tapdy, asyl o taýdan gaýdasy gelenok. Agyr hojalyk, çül çaga, gurany gurşalan, gozga-da, hany, göreýin, gozgap bilseň! Wah: «Ogul ýetişer Buhara gider, gyz ýetişer – pukara» diýleni-dä. Ene-ataňky bakyp-bejerip, adam edip, soňam: nä haldaka, başy aman-esenmikä diýip, galan ömrünü dagdyrap ötürmek. Olam eýýäm görseň, bir yerlerde höwürtge tutunyp, özi telim başdyr, sen ýadyna-da düşyän dälsiň. Adam pahyryň bütin ömri döwek döwýän ýabynyňky ýaly, günüň-güni ertirden aşama şol aýlanyp ýörmeli...»

– Bäý, şu ilerki atyz-a iş berjeg-ow. Teý sabadyp bilemok çagyrdan. Edil ýone örjügäýipdir.

Täçjemal eje äriniň ýüzüne seretdi. Näme diýjek bolýanyny aňşyryp bilmedi. Yüzi çtyldy. Onuň agaryp, asyl-asyl bolşup

duran gaşlaryna tiňkesini dikdi. Ýene öz pikirine gümra boldy: «Şeýdip, indi ölüp gidibermeli bormuka? Heý, öz-ä garalyg-ow, şu ölüm diýlen zat. Süýjüje janyň gara guma garyljak bolup dur, garalyk bolmazmy onsoň? Ömür «kühhe-kühhe» edişip ýöränlerem-ä bar, şolar-a ölüp gidiberenok. Nämüçin meňki alaböle degdigi algyç bolup çykaýdyka? Häý, ýer ýuwutmyş, tohumy kesilen, aldy-da, ýüzümejik aýtdy oturyberdi-ow, ejeň gursun, mynnny-mynny edip, ýeten ýerde. Bolduň meň başyma etegi baş garyş heleý! Ýaňy dälmi dula gelip, gözüni sykyp ýöreniň, töwereginden utanyp, süýdi ýanan!»

– Al, ýene bir käse iç! – Adamsynyň käsesiniň düýbüni serpenini gözüniň gyýtagy bilen gören Täçjemal eje çäýly çäýnegi gösterdi. Çäýyň düýbüni adamsynyň elindäki nakysja gülli käsä sarkyrdy. – Goýma şuny, iç. Aş kesdim, ynha, iki baş gaýnasyn, gatyklap içerisinde. İç, entek çäý, birneme ýüregiň syrylsyn gaýtam!

– Aý, heleý, ýüregimiziň syrylma kemi galan däldir, getiriber näçe unaşyň bolsa!

– Bolýa-da, sen iýseňem bor. Meň-ä şu günler iýip egisýän zadym ýok...

Bu sözleri aýdanda, Täçjemal ejäniň ýüregi gyýym-gyýym boldy. Äriniň ýüzüne naýynjar garady. Onuň öz halyny duýmagyny, iň bärkisi göwünlik bermegini isledi. Ýone agyr kesellidigiň aýtmasaň, ol seniň halyň nübilsin?

Atanazar aga gaýta:

– Bäh, sadagasy gitdigim, gara ýeriň gudratyny! Näçe köwlešeň, şonça-da ot ýetişdirip dur! – diýip, hemişekileri ýaly, ýapýaňja çykyp gaýdan atyzyna, mellegiň aýagujuna tiňkesini dikip, ýassyk tirsekläp ýatyr.

Täçjemal eje uludan demini aldy. Äriniň gara zähmete göýügip giden godeňsi ellerine esewan etdi. Şol godeňsi eller ömürboýy onuň penasy boldy, olar onuň alyn saçyny sypanda, özünü gara dagdan arkasy bar ýaly arkaýyn duýdy. Adamsyndan nadyl bolmaga çaky ýok, göwni galan ýerem ýok, ýogsam, tüweleme, ömür sürüp bildiler, başlary çatylanyna kän ýyl geçdi, urşa-sögüše-de, göwün-kinä-de maý boldy. Toý edenlerine elli ýıldan-a geçendir, altmyşam alkymlap ýoren bolmasalar. Bolandyr-la... Öz

göwnüne degilmese, iliň göwnüne degjek adammy bi, gümbaş. İşgär wagtam dänjiränini görmedi, pensiýa çykaly bäri-hä – bileni-biteni, artyp galmyş, mellegiň şol gara çayry. Köwläp gutarsyň-ow sen şony! Sakgalyň-a agardy şony köwläp.

– Al, bir düwür nabat! – ol süýji gapyrjagy eliniň arkasy bilen ärine garşy süýşürdi. – Al, süýjüläp iç!

– Äý, ýok, men-ä şuny gury içsem, kem göremok, suwsapdyryn. – Atanazar aga bir owurt çayý ýogydan owurtlady. – Naharyň öňünden süýji iýseň, işdäni kesäýýär.

– Oň ýaly bolsa, içme. Biz-ä soňky döwürde mydama süýji içen ýaly, nahar bilen serimiz ýok.

Täcjemal eje ýene-de adamsynyň öz gepine gulagyny üşertmegine garaşdy, emma ol welin, adaty äwmezekligi bilen aýalynyň diýenini ýene-de gulagynyň duşundan geçirdi. Dogrusy, gyzyklanaýanda-da, ärine içki hasratyny döküp, Täcjemal ejäniň ony wagtyndan öň ýasa batyrmak küyi ýokdy. Iň bärkisi, oglunyňka gidip-gelýänçä, bu syry adamsyna aýtmaz. Onsoň edil häzir, belki, onuň gyzyklanmany gowudyr. Şu pikir bilen kempir töweregine göz aýlady, onuň nazary öz üç otagly tüneklerinde eglendi. Könelpidir. Töwerek-daş bilen deňesdirseň, hasam egba görünýär, dogrusy, utanarlyk haly bar. Emma Atanazar aga ikisine bolubam dur. Ömür paýawlap barýar. Çagalar uçurym bolup, bu mellekden göterilip gidensoňlar, bu tamyň kesegini täzelälem diýmediler. Göwün tutaýanlarynda-da, güýç-gurbatlary azalypdyr, kösenç boljak. Ýogsa, bäs-üç manat süýşüringileri ýogam däl beýlelerinde. Onuň ýaly hyýala münseler, elbetde, çagalaram elleriniň kirini çalman durmazlar. Äý, ýone, öz çagaň bolanda-da, olara azar berip nätjek? Sag gözümi çep gözüme mätäç etme diýlenidir-dä, azaryň ýetirme diýsene hiç kime. Öz ýanyňdan göwnüň bitinmi – gez-de ýör. Ýone cynmyka diýip, barlajak bolma, bilip bolmaz, göwnüň geçmegin ahmal, bi çagalardan görüne gümmez galdyran ýokdur-la indi.

Täcjemal eje öye girip, hamyr eden ýeriniň yzyny ýygnaşdyryp çykdy. Ojagyň başyna baryp, elindäki gyralary gemrik-gemrik köneje agaç kersene unaş guýup, soňam ony agaç sekiniň üstünde goýup, susaklap, adajadan sowurdy, gyzgyn naharyň demini çykardy.

Är-aýal saçagyň başyna geçdiler, dyzba-dyz oturyp, unaş içdiler. Dogrusy, Atanazar aga içdi, Täçjemal eje-de, hamana, içen kişi boldy. Syr bildirmedi.

Ýanlarynda agtyklary, oglan-uşak ýok, ençeme ýyl bări – höwri biri-biri. Agtyklary nega-da bir geläýselerem, özlerine mazalyja öwrenişdirip, soňam öyi gym-guk edip gidýärler. Şoň üçinem gelenlerinden gelmänleri gowy diýdirýär. Şujagaz tigirlenip gidip oturyşlary ýene biçeme däl. Başbitin göçüp gelmejek bolsalar, öňnesi gerek däl: ýarym bagdan bitin betbagtlyk ganymat diýenleri. Ynha, ýone özüne bir zat bolsa welin, bujagaz tünekden näme galaýarka? «Bileje ahyrlaýarmykaq diýdim-dä welin, bu hazan almyş ömri... Gaýtmyşym, gara guşum! Taňrym, toba etdim, toba diýdim! El tutuşyp giden barmy diýsene bu jahandan? Ikibaşdan ir-u giç bu aýralyk hemmäniň başynda bar. Süýjüje ömrüň beýle-bela aky gutaryşyny diýsene... Wah-wah, gal, indi şeýtde, Agym...” diýip, ol adamsyna sakgaly agaraly bări diýyän sözünü içinden gussaly gaýtalady.

Agyr oýlaryň içinde täk özi gulaçlap ýüzýän Täçjemal eje, ýüregi howlap, äriniň yüzüne garady. Onuň tüýs gümbaşlygyny edip, dünyeden bihabar gezip ýörşüne çökder jany ýandy. «Görsene, bi bedibagty! Ýanýoldaşy düwünmä ýolukdy, aý ýarym bări bogazyndan düzüwli iýmit ötenok. Emma munuň welin, azaryna-da däl, hatda kemteresinden syzanogam, eger-eger. Şüý-ä, gyz, gatap galsaňam, duýjak däl, nahar wagty gelmese. Bääý, är-ä tüýs ärjan-ow bolsa-da! Hä, bir satyp, başgasyny alynsaň diýsene, bazara baragada! Mal-hal bolsa diý! Içiň-ä sowardy-da welinim. – Garrynyň öz pikirine tasdanam özi pyňkyrypdy, bir dem gaýgysam ýadyndan çykdy. Öz "Agyny" idirdedip-idekläp, bazara alyp barşy göz öňüne gelende, tasdanam işdäsziz owurtlap oturan unaşyna düwünipdi.

– Daş edwersin-eý, Taňrym! – diýdi. – Gäbimem azyp ýör öydýän meň-ä soňky döwürde, gowusy bolawersin hernä. Aýalyň iki Hudaýy bormuş diýer eken köneler: biri uly iliň Taňrysy, birem – öz äri. O dünyede aýaldan sorag-jogap edilende, Älemin Taňrysynyň gapdalynda ärem otyrarmış, aýalyň günä-sogaby hasap-hesip edilende, bir soragçasy aýalyň öz äri bolarmış. Gurbany gitdigim, perişdä deňelýän bolsalar, onda bu erkeklen

bipeýanlygy nämedenkä? Ygrar ýok-la bularda, özünü oňarany ýeten ýerine agyz saljak. Heýjan-eý! Edil ýöne ynsabyna güye düşen ýaly-la bulaň, eleme deşik-le bulaň ygrary! – Täçjemal eje özüne göwünlik berdi. – Ah-heý, perişdelik nätsin bulary, «erkek – eşek!» diýilmänmi nä? – Bu pikir oňa edil söýget bolana döndi, onsoň ol özünü ärinden belent saýyp, göwresini birneme dikeltdi: – Men geçirimli bolmaly – diýdi. Öwrülip, ýene äriniň gaýgysyny etdi: – Näderkä bi, nähili ýaşarka, günü nähili geçerkä? Bolmasa diýyän-ä... muňa şol gyňajy kesilen Gurbanjemaly agzaýsammykam usullyk bilen? Şeýdäýsemmikäm, gözüm ýumulmanka? Näderkä? Ýa zyrrajym gahary geläýermikä? Şo gürrüniň çykynna-da, ýatanyna-da kyrk ýyl-a bolandyr. Saçak başynda orta atan-a däldirin. Indi näme? Äý, indi boljagy boldy: men beýdip, ölüp gitjek bolsam, bi beýdip boýnuny burup galjak bolsa... Yzym dagap gideninden, goý gaýta biri otursyn kesewisini ojagagyzda oýnadyp. Myrryhy tutaýarmyka ýa bi işi gaýdanyň? Göhertdir öz-ä gahary gelse. Waý-eý, biajal öldir meni, gepim sowaşyk düşäýse! Öz ajalyma bir öleweräýin-le! Munuňky nä görgi, müjerret ötsün-le, müjerret öten!”

Gargynsa-da, Täçjemal eje bu pikirinden uzaklaşyp bilmedi. Onuň öz ärini ýeke goýup gidesi gelenokdy. "Şu çaka čenli horlamajak bolup eden azabym biderek bor, ahyr ýaşynda saýyla döner – diýdi. – Gurbanjemal özi bilen gözlüje ýaşyt bolmaly, ikisem goýun ýyly ýalançynyň çetinden giren. Emma Gurbanjemalyň bagty pes eken: hem pes, hem beýik diýseňem boljak. Görke galanda, ol heleý ugruny ompa oturtjak, dilewaram. Arman, bagty şora çökdi: agyr uruş turanda, pronta giden äri, iliňki gelende, gaýdyp gelmedi. Gurbanjemal görgüli gyzyl güllüğine galdy, ýaňaklarynyň dagyn reňkem solgunlap yetişmedi. Çaga-beýlekem ýok, turup gidiberse-de boljakdy, ýöne "gaýynym" diýdi, "gazagym" diýdi, oturdy-da gozganman, garrylary razy etjek boldy, garaz. Ýogsa, gaýynlaram-a aslyşyp oturandan däldi-le welin. Hawa-da, o döwürde, turaýyn diýäyeňde-de, üýşüp ýatan erkegem ýokdy-da. Erkegi pürreled-ä orsuň ol ganym nemis bilen urşy, ol urşdan soň, obalar telpeksiz galmadymy nä, onsoň alma bolup atylsaňam, gapjak ýokdy.

Ýöne çen bilen kyrk yyl çemesi ozal obaň içine ýakymsyz bir
gep ýaýrady, hamana, Atanazar Gurbanjemala göz gyzdyryarmys
diýdiler. Il munuň gybatyny etdi, emma özi welin, sepini
bildirmedi, oturşynda-turşunda, gepinde-sözünde eger-eger
aňdyraýsa nädersiň. Başga biri bolsa, elbetde, aňmazdy, emma
Täçjemal eje aňmajak gümany barmy?! Ol adamsyna bäbekliginden
emme beren ýal-a! Onuň ähli bolşuna belet, edil ýone demini
galjak bolsa, bir öýdenem örüp görsün şonuň bilen. Zeri
pozulaýasy ýok-la, süñki meniňkidir. Mundan indi näme artyp-
kemjek zat bar, boljagy bolup, boýasy inine siňen... Men-ä müň-
de bir razy şu dünýämden, bu-da arman edinip geçmesin hiç
zady. Dokuzyny düzlän-ä ýokdur, ýogsa bi ýalançyda welin.
Ýone, gyz, ol ak daban entegem gyzyllı şay ýaly, imrindirem bi
işigaýdany...

Täçjemal ejäniň ýüreginde gasyn-gasyn gabanç oýandy. Etmen –
diýdi. – Goý, kösensin, ýone baş gün artyk ýasadym diýip,
adyny zaýalap ýörmesin, horlansa, baraýjak ekeni-dä yzymdan
eglenip ýörmän.

* * *

Şondan iki gün geçensoň, Täçjemal eje ýylan göteren ýaly edip,
içi gara köyük suratly gaýış sebedini alyp, öz obalaryndan
kyrk kilometr daşlykdaky Çönüre, ogly Saparyň ýasaýan obasyna
garşıy ýola düşdi. Täçjemal eje ugramanka, ölümne ymykly
taýýarlyk gördü: ýuwuşdyrdy, ýylmaşdyrdy, içersini syryp-
süpürip, tämizledi. «Bardy-geldi gidişim-gidiş, dolanyp
gelmesem, zatlam, görene göz bolup, pytraşyp ýatmasyn» diýip,
gap-çanaklaryň köpüsiniň daşyny saraşdyryp, sandyga atdy. Diňe
bir özi galsa, «Agynyň» ulanmaly bolaýjak zatlaryny el-ýüzde
goýdy. Galan akyr-ukury saýhallap, düwüşdirip-daňşdyryp,
mäkäm ýygndady: özüm etmesem, soň muny kim etsin? – diýdi.
Öýden çykansoň, ol taýak atym ýerden yzyna gaňryldy, ädimini
togtatdy «Aman gal, öýüm, öýjagazym, tünegim! Aman gal, odum,
otjagazym, tüssäm! Ýasadym nadyl däl, ölyänäm – nadyl gidemok,
berlen ömürdir-dä, artygyny nädeýin?! Her niçigem bolsa,

çaǵalarymyzy oda-suwa ýykylmaz ýaly etdik, ýetişdirdik, öýerdik-çykardyk, ile goşduk. Biwagt ölüm däl, galamasam nä, bu dünýäden doýup giden barmy? Doýdum ekeni-dä...»

Şeýdip, ol öz öyi bilen hoşlaşdy. Göwnüni bire baglady. Öýkenem git-gide barha daş asylan ýaly bolup barýardy, garry ölümine birkemsiz ynandy, oňa boýun syndy. Ýaňadandan ädim urup ugransoň, pikiri öňe dabyrap gitdi: aý, näme, "getir" diýipdir, elteýin, ýene bir lukman göräýen ekeni-dä. Ýogsa, Saparam-a aňar öz-ä welin, bi suratyň oňlulyga däldigini, haýran galmyşy beýdip eltsem. Ýone indi eltmeli bor. Aý, bormuş-da, erkek adamdyrlar-la, ýüregi sarlydyr-la bulaň. Heleýleri ölmese bor bulara, eje nämesine gerek?

Ystudentkä, okap ýörkä, allowarradanam aýda bir gezek gelmese oňmazdy. «Gelme, heläk bolup» diýseňem, geläýerdi. Indi "siýidik çüwdürim" ýerdenem şonça ýygy gelenok, özüň barmasaň, telim aý gelmänem oňýar. Eje-kakaň mährinden doýandyr-la indi bular, o bolmanam, ejesini goraglap, şonuň göwni diýip ýoren çaga barmy indi bu çakda? Öt-dä o zatlaň möwriti. Her kim heleýiniň göwnüni görjeg-u, özünden uly başlygynyň...”

Täcjemal eje ulaga münüp obadan çykansoň, maşyn öňe tigirlendigiçe, göwni tersine, yza depdi: gözüniň öňünde ýene egnini gysyp galan tünegi, gümbaş adamsy, mal-garasy... Nämäni nirede goýany, ähli zadyny ýerbe-ýer edeni-etmäni serinde aýlandy. Çönüriň ýoly bu gezek oňa hemişekisinden has uzak bolup göründi. Geljek ýerine gelinçä agzy kepedi, ysgyndan gaçdy. Her halda hassa – hassa bolýar-da.

– Geldiňmi, eje? – diýip, Sapar ony ýyljyraklap garşy aldy.

– Gelsemem-ä geldim welin, ýone gaty ýadap geldim, oglum. Maňa "gelem" diýmeli däldiň. Halys ugrum ýok. Bu gün bir gideli diýme o dogtoryň ýanyна. Dogtoryň ýanyна-da aşa ebla bolup barmanyň gowy, göwni geçermi-nädermi, oňly seretmez onsoň.

– Ýa-heý, eje, senem-a, Artyk bir gyzyl ýaly oglan-a! Onuň göwni, ynha, şu agtyklaň göwni ýaly: ulam bir oňa, kiçem bir.

– Şeýledir welin, oglum, onda-da, özüm gaty ýadaw-da. Agtyklammyň arasynda bolaýyn bu gün, ertirjik gidäýeris.

Enesini gören agtyklarynyň welin, geçisi daga ýaýrady. Guduz açdylar. «Enem geldi-de, enem geldi!» goňşy-golama çenli

buşlap çykdylar. Enelerini paýlaşyp bilmänem, tüpgen turuzdylar. Ýyrş-ýyrş edip, Saparyňam erni bir ýere gelenok, olam begenýär.

– Kim diýyäler diýdiň, oglum, o dogtoryň adyna?

Gelniniň demläp getiren gök çagyndan käsäni dolduryp ejesine uzadan Sapar:

– Artyk dogtor diýyäler, eje. – diýip, oňa has golaý süýşdi. – Il-gün-ä şondan haýyr tapýa. Käbiri ýaly däl, sypatyny göreniňde, pisindiň oturýar. Eli ýeňil diýip, uly il şonuň ýanyna gatnaýar, goňşy oabalardanam gelşip durlar. Adamyňkam näme, ynam bilen-dä. Görersiň, ynha, barsaň, göwnüň suw içer. Baý, yhlaslydyr-a!

Täçjemal ejäniň ýene Tokganyň burunlak ogly Kakamyrat ýadyna düşdi. «Häý, ýer çekmiş, burnuň gursun, haram guşuň çokjasy ýaly edip! Ejeň gursun, diýmäýin diýsem! Ýeri, aýdyp ädimi ýakmadyk bolsaň-a, ynha, allanäme gowy dogtoram duşjak eken. Ynanardym, belki-de, edeni em bordy. Dogry aýdýa Sapar jan, eliniň haýryna ynansaň, galnyp gidibermegiňem ahmal. Aýdyllypdyr-a: «bendäm bendäme – sebäp» diýlip. Ýetmese, öläýesim ýokdy-la her neneň erbet keselem bolsa. Sen meni öldüren, ganyma galan, ýer ýuwutmyş!»

Gije ýatdylar, ertir turdular. Guşluklar eneli-ogul tirkeşip, oba dogtorhanasynyň gapysyndan geldi. Sapar düýduryp goýupdyr. Artyk dogtor habarly ekeni, ýitirip-tapan ýaly garşylady. Bir göräýmäge, ine, gaşlary bürjeşik, hüzzük saçly bir ýigit, emma durşy bilen gara gadyr, sypaýyçylykly. Özem gürrüňçi, ala-ýaz, Täçjemal eje: «Erbet kesel bolmasam, bu meni hökmän bejererdi – diydi. – Arman... arman, men eýýäm o dünýäň adamsy, göwnüm bölek, gidermen. «Agyma-da sargajagymy aýlap-dolap, sargap gaýtdym, kim bilyär, kysmatda görüşmek ýok bolsa... Ol meniň sözlerime, öлемсоň, düşüner... Ah-heý, düşünermikä beri? Häli görseň, «ölüpdir» diýseler, gaýta: «nämüçin ölümür?» diýäýmese. Etjegidir onuň. "Atanazar" diý-de goýaý ýone, yzyny aýtma-da. Tanaýan adam: «He-ee, boldy-boldy. O bolsa, bolýa...» diýäýer. Il beletdir-le. Men ony daşyny ýuwup-ýylmap, är edinip gezen. – Soň Täçjemal eje rentgeniň suratyny çyra tutup, geňirgenip, içginden içgin synlap oturan Artyk dogtora

garady, uludan demini aldy. Içini gepledip oturşyna, öz gepini özi ýuwmarlady: – Yeri, kimiňki seňkiden artyk diýsene? Näme, iliňkiden gazanjy ýa abraýy pesmi, ýok. Özi dogabitdi pespäl, kiçigöwünli bolsa-da, nadyl eden ýeri ýok, obada-da sarpaly. Maňa-da ömür: «Atanazaryňky» diýdiler, öz adymy tutýandan "Atanazaryň äýaly" diýýän kän. Şodur-da aýal adamyňky nä... Küpür gepletmesin ýöne, Allajanyň... Indiden eýlæk düşegim gara ýer bolar, ýorganym gara gum...»

Täcjemal ejäniň ýüzi görnetiň garaldy, burny çureldi. Gözleri köreçel ýyldyrady. Maňlaýyndaky gasynlar üstünden aýasyny ýöretdigiçe gaýta çuňaldy. Suw akan ýerde galan gyrmanka ýaly, olar çylgym-çylgymdy. Onuň ünsi ýene-de irginsiz dümtünip oturan lukmanda eglendi: «Her kimiň işi-dä, nämäň-nämedigin-ä bilendirem-le eýýam welin... – diýip, içini gepletdi. – Bir döwüm çöregi şondan iýeňsoň, yhlasyň bermeli-dä her zeýilli. Taňrym, şulaň bir başyny dik et, galyň bendäň başy agyryp, baldyry syzlan günü göwnüne teselli hem bir ýetmedige sebäp». Onýanca Artyk dogtor, aňyrsy görnüp duran gara suraty elinde terslin-oňlyn aýlap, geňirgenip sorady:

– Garry, aý, garry! Bu suraty size kim berdi? Kim size şu surat siziňki diýdi?

Onuň şadyýana ýakyn äheňini o diýen oňlamaýandygyny bildirip, kempir agras jogap gaýtardы:

– Kim berer, hanym, Täcjemal eneň ýaşynyň soňunda surathana gatnamajagy-ha çyn. Raýon merkeziniň syrkawhanasynda düşürdiler ol artyby. Soňam şony görüp, özleri oda düşdüler, näbileýin...

Artyk dogtor, hamala, öňünde ölümlik hassa däl-de, eýse şatlygyna şärik biri oturan ýaly, ellerini hereketlendirip, janykdy:

– Aý, garry, şuny görüp oda düşýän bolsalar, onda siziň bagtyňyz getiripdir! Bu siziň suratyňyz däl ahyry!

Lukmanyň diýýän gepiniň manysy ugrybir akylyna ýeterden garrynyň göwni häzir has çökgündi. Şonuň üçinem bu habary eşidende, kemteresinden onuň ýüzünüň bir damarjygam tırsıldemedi, oturşy-oturşydy. Sesi hatda nägile-de çykdy:

– 0 nähili? 0 nähili meňki bolmaly dälmış? Beý diýme, hanym,

men oglan-oglanjyk däl-ä, keselhanadan kesekiň suaratyny göterip alyp gaýdar ýaly. Özümjik baryp düşdüm.

Artyk dogtor hahahaýlap güldi.

– Bolsa-da, bulasdyryb-a bilipdirler-ow, gara zaluwatlar! Suratyň etegindäki at, familiýa siziňki, ýone suratyň özi welin, garry, siziňki däl...

Täçjemal eje jyňkyny çykarman, dogtoryň ýüzüne tiňkesini dikdi. Lukman gara plastinkany alyp, aýnaň öňüne bardy-da, ony gündiziň ýagtysyna tutup, ýene bir gezek synlady. Soňam onuň hereketleri gaýtadan gülkä ýazdy.

– Bu erkek adamyň döşi, garry!

Kempir bu gepe aňk-taňk bolup, aljyraňy seslendi:

– Näbileli, hanym, seňki diýdiler, keseliň gowy däl diýdiler.
– Ol, hamala, özi nämedir bir zatlary bulasdyryp, ogluna hem lukmana dert bolan görnüşde olaryň ýüzüne garap, ýazykly ýaly dymdy.

Artyk dogtor suratyň bir ýerine barmagyny dürtdi.

– Öykende gara ýeri bar. Ol dogry. Ýone bu aýal adamynyň gursagy däl däl. Özem, kimem bolsa, cılımi zor çekýän eken. Keseliniň ugruna çykmasa, ýagdaýy gowy däl, gjä galmasa ýagşy.

Lukman ýaý ýaly egrelişip duran çylgym-çylgym gapyrgalara soňky gezek göz aýlady-da, ony bukja salyp, Saparyň eline tutdurdy. Şondan soň ol Täçjemal ejäniň öýkenini diňläp, oňa içer ýaly birki sany derman ýazyp berdi.

– Şulary içseňiz, 10-12 günden işdäňizem açýlar, ysgynyňza-da gelersiňiz. Siz agyr dümewi aýak üstünden geçiripsizňiz öýdýän, şeýlemi?

Garry hüňürdübräk jogap gaýtardы:

– Hawa-da, gyşyň soňragynda dümewläp, hepdeläp üsgürip gezdim.
– Ana, şonda öýkeniňizde azajyk heser galypdyr, onsoň olam umumy ysgynszlyga getiripdir. Ýone hiç hili gorkuly zat ýok.

Täçjemal eje oba dogtorynyň ýanyndan öňküdenem beter ysgyndan gaçyp çykdy. Soňky birki aýda asyl ölümünü höwür tutunaýan bolsa nätjek?! Indem, ynha, ölüm penjesini ýazdyryp, ony erkinlige goýberdi welin, ýoluny ýitirip, aljyrap dur, gaýta haly öňküdenem teň, haýsy tarapa ädim urjagynam bilenok, iki

jahan owarrasy boldy galyberdi.

“Garry gaty biynjalyk” diýlensoň, Saparyň yzyna düşüp gelip, hoşylaw oba doktory garryny aşamlyk öýde-de barlap gitdi: öýkenini, ýüregini diňledi, gan basyşyny ölçedi. Bolan işi syrkawyň özüne ýene bir gezek düşündirdi: «Bar edeniňiz, öýkene sowuk degrip, onam ötüşdiripsiňiz. Işdäňiz kesilendir, ony bilýän, umumy ysgynszlyk aralaşypdyr. Siz garrylaň öz-özüňizi bejermäňiz bar, ana, şol bizi heläk edýär, köplenç keseliňizi ötüşdirip gelýäňiz. Gorksaňyz, ana, şondan gorkmaly. Başga, gorkuly zat ýok, dermanlary wagtly-wagtynda içseňiz, bir hepdeden tut ýaly bolar gidersiňiz!»

Bu gjäni oglunyňkyda geçiren Täcjemal eje daň bilen ýola şaýlanyp, ogluna, agtyklaryna, gelni Sonagüle gözüniň owasyny ýaşdan gyrmalap seretdi.

– Meni öýe äkidip gel, oglum, işe gitmäňkäň. Gideýin, kakaň garaşýandyr. Maňlaýymyzdakyny göreris-dä.

Sapar güljek boldy. Soňam ejesiniň perişan halyny görüp, gözüni tegeledi. Täcjemal ejäniň gelnem, agtyklaram gözlerini tegelediler.

– Eje, maňlaýyňdakyny görüp-görmän, sag adamyň maňlaýydyr-da, ýaşabermelidir-dä! Seniň bolşuň nätüýsli?

– Ýok, oglum, hiç tüýslem däl. Ýone öýe aşasym gelýär, kakaň ýekedir.

Sapar işdan öň ejesini öýe eltip gaýtdy. Gyssanmaç gelen ogullaryny ugradyp, är-aýal biraz soňrak bir çäýnäk gök çäýy ara aldylar. Atanazar aga aýalyndan içginräk sorady:

– Dogtora göründim diýsene?

– Hawa.

– Nämé üýtgeşik diýen zady bar?

– Ýalan aýdypyrlar diýdi! – Soňra ol adamsynyň hiç zada düşünmän, gözlerini tehgeleyändigini görüp, özüne geldi, gepini düzetdi: – Gutularsyň diýdi, derman ýazyp berdi...

Atanazarmy şondan soň oňa artykmaç sorag berjek? Ol, hemişekisi ýaly, çäýyň soňuny – iň aju ýerini käsesine sarkyryp, lezzet bilen owurtlady-da, mellege ýoneldi. Onuň öňki bolşy: kemteresinden aýalynyň ýanynda bırsalym oturaýyn, ümmüldeşeýinem diýmedi.

Adamsy mellege gidensoň, daň howasyna serginledilip, garaňkyradyp goýlan otaga girip, Täçjemal eje hünübırýan aglady. Aglap-aglap, içini gowzatdy. Soňra gaýdyp ulanmaryn öýdüp, daşyny mäkäm saraşdyryp sandyga salan gap-gaçlaryny çykaryşdyryp ýörkä-de, onuň bări-bärde gözýaşy kepemedi. Emma eýýäm mellegiň aňry başyndan towuklaryň käkäläp turuzýan galmagallary gelýärdi. Jaýyň arkasynda eşek aňňyrdy. Agyldan goýunlaryň ot-suw sorap, hokranýan sesleri eşidilýär. «Hä» diýmän, Atanazar aga-da, ertir guşluga çykyp, gojaman erigiň kölegesine atylan, gülleri ygyldaşyp duran köneje keçäniň üstünde aýbogdaşyny gurup, guşluk çäýyna garaşar. Çäýyr köwläp, çäýsyramasa ýa-da mazalyja içi gorulmasa, ol nä atyzdan çykjakmy? Eriň kölegesinde ornaşdymy – damagyň ugruna çykybermelisiň. Bu ownuk aladalara hiç tükenme ýok, olaryň hemmesi-de – dirileriň gündelik aladalary. Eýse nä, dirä diriniň aladalaryndan gutulma barmy: «Döwege giren ýaly, aýlanyber onsoň ýene, Täçjemal!»

"Edebiýat we sungat" gazeti, 1987-nji ýyl, 20-nji noýabr.
Hekaýalar